

**JYVÄSKYLÄN SEMINAARIN ARKISTOAINEISTON SI-
SÄLLÖNANALYYSI UNO CYGNAEUKSEN MUOTOKU-
VAN ATTRIBUOINNIN NÄKÖKULMASTA**

Silja-Kaisa Sallinen
Kandidaatintutkielma
Taidehistoria
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Silja-Kaisa Sallinen	
Työn nimi Jyväskylän seminaarin arkistoaineiston sisällönanalyysi Uno Cygnaeuksen muotokuvan attribuoinnin näkökulmasta	
Oppiaine Taidehistoria	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 20 + liitteet (2)
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielmassa analysoidaan sisällönanalyysillä Jyväskylän seminaarin arkistoaineistoa ja Kansalliskirjaston digitoituja sanomalehtiä. Opinnäytteen tutkimuskysymyksenä on se, mitä Uno Cygnaeuksen muotokuvaan liittyviä tietoja Jyväskylän seminaarin arkistosta löytyy. Sisällönanalyysissä löytyneitä tietoja tarkastellaan suhteessa teoksen attribuointiin. Muotokuvan historiaan perehdytään myös Suomessa ilmestyneiden sanomalehtien avulla. Opinnäyte on menetelmältään historiatutkimusta, mutta yhdistää myös biografista tutkimusta taustoittamalla Cygnaeuksen elämää lyhyesti. Analyysi painottuu sanomalehtiutisiin eri Cygnaeuksen muotokuvista, kalustoluetteloihin, muihin Jyväskylän seminaarin omistamiin muotokuviiin, muihin seminaarin omistamiin teoksiin liittyviin dokumentteihin ja seminaarin piirustusluetteloihin.</p> <p>Jyväskylän yliopiston omistaman muotokuvan historia kytkeytyy seminaarin muihin muotokuviiin, mutta arkistomateriaalit eivät tarjoa suoria vastauksia attribuutioon. Monilla taiteilijoilla on ollut yhteyksiä seminaariin. Seminaarin naisosastolla on ollut kolme maalattua muotokuvaa vuodesta 1894 vuoteen 1925. Seminaarilla on ollut hallussaan vuosina 1912–1924 ainakin neljä yksilöimätöntä muotokuvaa nais- ja miesosastojen inventaarien perusteella. Analysoidut sanomalehtitiedot antavat viitteitä myös viidenestä Cygnaeuksen muotokuvasta ja asettavat mahdollisesti kyseenalaiseksi kolmen Cygnaeuksen muotokuvan attribuution taiteilija Arvid Liljelundille. Jatkotutkimuksissa tärkeitä seikkoja olisivat maalauksen visuaalisten ja esteettisten elementtien analysointi, ajoitukseen liittyvien kysymysten syvällisempi tarkastelu ja mahdollisesti sekä Elias Lönnrotin että Uno Cygnaeuksen kirjeenvaihdon tutkiminen.</p>	
Asiasanat Sisällönanalyysi, Uno Cygnaeus, attribuointi, Jyväskylän seminaari, sanomalehti	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Maalauksen taustatiedot ja aiempi tutkimus	4
1.2	Uno Cygnaeuksen elämästä	6
1.3	Seminaarista ja museotoiminnasta	7
2	SEMINAARIN ARKISTOAINEISTON SISÄLLÖNANALYYSI	9
2.1	Muotokuvat nais- ja miesosaston kalustoluetteloissa.....	10
2.2	Piirustusvälineiden luetteloista.....	13
3	DIGITOITUJEN SANOMALEHTIEN SISÄLLÖNANALYYSI	15
3.1	Rintakuvista ja Furuhjelmin muotokuvasta.....	17
4	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	19
	LÄHTEET	20
	LIITTEET	28

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aiheena ovat Jyväskylän kansakouluopettajaseminaarin arkiston ja eräiden 1800-luvun lopun Suomessa ilmestyneiden sanomalehtien sisältämät tiedot Jyväskylän yliopiston omistamasta Uno Cygnaeuksen (1810-1888) muotokuvasta¹ ja sen attribuoinnista eli teoksen ajoittamisesta ja tekijän tunnistamisesta². Seminaarin toiminta aloitettiin vuonna 1863 ja lopetettiin vähitellen 1930-luvulla, samalla paikalla kasvatustieteellisen korkeakoulun opetus aloitettiin vuonna 1934 ja vuonna 1966 korkeakoulun kehitys oli johtanut Jyväskylän yliopiston perustamiseen³. Cygnaeuksen merkitys ensimmäisen opettajien kouluttamiseen keskittyvän seminaarin perustajana oli huomattava koko suomalaiselle koululaitokselle. Hänen muotokuvansa kuuluu Jyväskylän yliopiston taidekokoelmaan yhteensä lähes sadan muun muotokuvan kanssa⁴. Teoksen tekijä ei kuitenkaan ole tiedossa. Myöskään Jyväskylän seminaarin arkistoaineistoa ei ole aikaisemmin tutkittu muotokuvan attribuoinnin kannalta. Kestävä taideteoksen attribuutio edellyttäisi sen kytkemistä ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin, mihin opinnäyte ei lyhyen mittansa vuoksi sovellu⁵. Tutkimuskysymyksiäni keskittyvät siihen, mitä Cygnaeuksen muotokuvaan liittyvää tietoa seminaarin arkisto sisältää. Seminaarin arkiston lisäksi keskityn sanomalehtiin laajentaakseni näköalaa muotokuvan historiaan.

Aihevalinnallani voin tuottaa uutta tietoa ja tehdä niin sanotusti perinteisempää taidehistoriallista tutkimusta. 1800-luvun muotokuvataide on opinnäytetyön kuluessa osoittautunut yllättävän monipuoliseksi. Muotokuvissa on monessa mielessä kysymys myös vallasta⁶. Cygnaeus oli riittävän tärkeä henkilö taideteoksessa esittämiseen ja hänellä oli mahdollisuus muotokuvauttaa itsensä. Yliopiston hallussa

¹ Uno Cygnaeuksen muotokuva, 129, Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus.

² Sopo, "Attribuointi," 307. Pohdin hieman teoksen sijoituspaikkoja ja hankintaa, jotka liittyvät teoksen proveniensiin eli dokumentoituun historiaan. Provenienssille on kuitenkin omat metodinsa, vaikka se voi tukea attribuutiota (Koivulahti, "Taideteoksen jäljillä," 321, 324).

³ Valtonen, "Kohti korkeakoulua", 109; Kangas, "Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu," 121; Valtonen, "Seminaarista tiedeyhteisöksi", 222.

⁴ Jyväskylän yliopiston taidekokoelma, "Muotokuvat."

⁵ Sopo, "Attribuointi," 309-310.

⁶ Palin, *Modernin muotokuvan merkit*, 16.

oleva muotokuva voidaankin nähdä virallisempänä edustusmuotokuvana, jonka piirteitä on tullut muun muassa vaatteiden ja kunniamerkkien kautta valtaa korostaneista barokin muotokuvista⁷. Mari Lähteelä on luonnehtinut yliopiston taidekokoelman muotokuvia kokoelmaksi, joka «heijastaa omalta osaltaan koko instituution identiteettiä, kehityshistoriaa ja arvomaailmaa.»⁸

Opinnäytteen menetelmänä on historiatutkimus, sillä se kohdistuu enemmänkin menneisyyden ilmiöön ja sen tulkintaan⁹. Sivuan myös biografista tutkimusta käsittelemällä Cygnaeuksen elämänvaiheita Veli Nurmen¹⁰ kirjoittaman elämäkerran avulla. Teknisiä tutkimusmenetelmiä en hyödynnä rajallisten resurssien takia. Käytännönläheisenä tutkimuksena teoria jää vähälle huomiolle, itse maalauksen analyysi jää myös pois. Teosta olisi mahdollista tarkastella muotokuvataiteen jatkumoiden kannalta erityisesti ikonografian ja ikonologian metodein, jolloin mielenkiinto painottuisi teoksen sisältöön ja sen pohjana käytettyihin tekstilähteisiin¹¹. Semiotiikassa kohteena olisi taas merkitysten muodostuminen teoksessa¹². Arkistoaineiston analyysimenetelmänä käytän väljää laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysia, johon olen valinnut harkinnanvaraisesti dokumentteja seminaarin arkistoaineistosta ja Kansallisarkiston digitoiduista sanomalehdistä. Olen järjestellyt dokumenttien analyysiä omiin alalukuihinsa, joissa kuvailen dokumenttien sisältämiä eroja, yhtäläisyyksiä ja merkintöjen jatkuvuutta. Pohdin lopuksi myös muotokuvan attribuutiota. Käsittelen ensin johdannon alaluvuissa muotokuvaan, Uno Cygnaeukseen ja seminaariin liittyviä taustatietoja.

Valitsin seminaarin arkistoaineistosta tutkittavaksi kalusteluetteloita, opettajakokousten pöytäkirjoja ja yksityisiltä henkilöiltä saapuneita kirjeitä¹³. Kalusteluettelot olivat ilmeisin paikka aloittaa. Kaiken arkistomateriaalin tutkimisen aloitin vuosista 1870–1885¹⁴. Myöhemmin tutkin arkistoaineistoa noin 1860-luvun alusta, 1800-luvun

⁷ Koskimies-Envall, *Valokuvantarkat kasvot*, 20.

⁸ Lähteelä, "Muotokuvassa yliopisto, Portrait of a university", 26

⁹ Tulkitsemme menneisyyttä nykyhetkestä käsin (Pirinen, "Biografinen ja historiallinen näkökulma taiteentutkimukseen," 282). En taustoita yhteiskunnallisia olosuhteita ja vertaile lähteitä siten kuin historiallisessa ja biografisessa tutkimuksessa tulisi, mutta pohdin analyysissä lyhyesti lähteiden painoarvoa.

¹⁰ Nurmi, UC, 1988.

¹¹ Ockenström & Fält, "Ikonografia," 189, 193.

¹² Pirinen, "Charles S. Peircean semiotiikan mahdollisuudet taidehistoriassa ja kuvataiteen tutkimuksessa," 85.

¹³ Cygnaeuksen kirjevaihtoa löytyy muun muassa Aukusti Salon kokoelmasta ja Elias Lönnrotin ja Cygnaeuksen suvun välistä kirjeenvaihtoa SKS:n sivuilta, josta Petteri Impola ystävällisesti huomautti. Nurmen mukaan Cygnaeuksen kirjeenvaihto oli laaja (UC, 185). Arvid Liljelundiin liittyvä arkistoaineisto jää myös pois opinnäytteestä. Analyysin ulkopuolelle jäivät seminaarin arkistosta laskujäljennöskirjat vuosilta 1863–1887, yksityisten kirjeitä vuodesta 1892–1899 ja vuodelta 1864, osa kalustoluetteloista vuodelta 1925, loput 1920-luvun ja 1930-luvun kalustoluettelot sekä vuotta 1894 lukuun ottamatta pöytäkirjat vuosilta 1890–1895.

¹⁴ Keskityin ensin 1870–1880-lukuihin seuraavassa alaluvussa esille tulevan uutisen ja Cygnaeuksen kunniamerkistä saamieni tietojen perusteella (*Suomalainen Wirallinen lehti*, no 110, 17.9.1881; Marja-Liisa Hyvönen & Pirjo Vuorinen, tiedonanto kirjoittajalle, 12.1.2023).

lopusta ja 1920-luvulta ja laajensin sanomalehtihakua vuoteen 1865 painottaen jo teosmainintoja sisältäneitä lehtiä, jotta en ohittaisi mahdollisia keskusteluja muotokuvan hankinnasta tai siihen liittyviä taideuutisia. Hain uutisia systemaattisesti samoilla fraaseilla ja termillä¹⁵. Cygnaeuksen muotokuvaa käsittelen lähtökohtaisesti muotokuvana, sillä Cygnaeus on tunnistettu ja teos kirjattu muotokuvana¹⁶. Päätin siis käyttää haussa muotokuvan termiä ja vastaavaa ruotsiksi¹⁷. Hain uutisia myös Cygnaeuksen ja Liljelundin nimillä. Liian suureen hakutulokseen yhdistin fraasin, esimerkiksi Jyväskylän seminaarin, Cygnaeuksen tai Liljelundin.

¹⁵ Keskitin Cygnaeuksen muotokuvan mainintojen haun Kansalliskirjaston sivuston hakutoiminnolla löytämiini vuonna 1870 julkaisutoiminnassa olleisiin lehtiin, vaikka sanomalehtiä oli toiminna vuosina 1870–1885 enemmän kuin 23.

¹⁶ Liite 1; Liite 2.

¹⁷ ”MOT Ruotsi: porträtt”; Ahlman, *Svenskt-finskt lexikon–Ruotsalais-suomalainen sanakirja*, 558. Käytin sanakirjoja ja MOT-kääntäjää dokumenttien tulkinnan apuna, kuten tulkintaoppaita.

1.1 Maalauksen taustatiedot ja aiempi tutkimus

Kuva: Uno Cygnaeuksen muotokuva, Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus, tiedemuseo. Kuvaajat: Hannes Järvenpää, Arttu Pitenius.

Cygnaeuksen muotokuvaa on pidetty taiteilija Arvid Liljelundin (1844–1899) maalamana. Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun 1960-luvun kalustoluettelossa teos mainitaan jäljennöksenä Liljelundin maalaamasta teoksesta

Uudenkaarlepyyn seminaaria varten¹⁸. Liljelundille on attribuoitu kaksi ruotsinkielisille seminaareille maalattua Cygnaeuksen muotokuvaa vuodelta 1881: Ekenäs seminariumiin eli Tammisaaren seminaariin *Uno Cygnaeus viitassa kunniamerkeineen*¹⁹ ja Kouluhallituksen ylitarkastaja *Uno Cygnaeus papin puvussa*²⁰ Nykarleby seminariumiin eli Uudenkaarlepyyn seminaariin. Uutisessa vuodelta 1881 kerrotaan Liljelundin maalanneen Sammatissa Cygnaeuksen muotokuvan Jyväskylän seminaariin²¹. Liljelundin tuotantoa tutkineen Marianne Koskimies-Envallin²² mukaan Sammatissa maalattu muotokuva oli Uudenkaarlepyyn seminaaria varten. Jyväskylän yliopiston omistama teos on voitu maalata valokuvan perusteella esimerkiksi Cygnaeuksen kuoleman jälkeen²³. Toisintojen tai kopioiden tekeminen muotokuvista on ollut tavallista²⁴.

Tällä hetkellä varhaisin dokumentti Jyväskylän yliopiston hallussa olevasta Cygnaeuksen muotokuvasta on valokuva, jossa teos näkyy senaattori H. V. W. Furuhelmmin (1810–1872) muotokuvan kanssa seminaarin naisosaston seinällä aikavälillä 1927–1930²⁵. Tietoja Cygnaeuksen muotokuvan hankinnasta tai saapumisesta seminaariin ei ole²⁶. Muotokuvassa näkyy myös kunniamerkki, jollaisia Cygnaeukselle myönnettiin kaksi eri ritarikunnista²⁷. Maalauksen takaosasta on paljain silmin löydettävissä ainoastaan museon merkinnät ja ylöspäin osoittava nuoli²⁸.

Yliopiston muotokuvaa on tutkittu luonnotieteellisellä menetelmällä Recenart - tutkimushankkeessa. Tutkijatohtori Ilkka Pölösen hyperspektrikameratutkimuksessa löydettiin muotokuvan signeerauksen sijasta vain piirustusluonnos ja mahdollisesti paikka-ainetta. Teosta ovat myös tarkastelleet konservoijat vuosina 1985 ja 2010,

¹⁸ Liite 1; liite 2. Marjo-Riitta Simpasen artikkelissa ”Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat” pidetään Cygnaeuksen muotokuvaa myös kopiona Liljelundin työstä (100). Kiitos Marja-Liisa Hyvöselle ja Pirjo Vuoriselle monista eteenpäin auttaneista taustatiedoista.

¹⁹ Liljelund, 1881.

²⁰ Liljelund, 1881.

²¹ *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 110, 17.9.1881. Palaan lehtitietoon tarkemmin digitoitujen sanomalehtien sisällönanalyyseissä.

²² Koskimies-Envall, *Valokuvaantarkat kasvot*, 88, 49.

²³ Liljelund maalasi muotokuvan Uudenkaarlepyyn seminaariin elävästä Cygnaeuksesta (Koskimies-Envall, *Valokuvaantarkat kasvot*, 126). Venny Soldan-Brofeldt (1863–1945) on maalannut muotokuvan Cygnaeuksesta dagerrotypian perusteella, mutta teoksessa ei ole valmistumisvuotta (Tiedonanto amanuenssi Tatu Frondeliukselta, 4.4.2023).

²⁴ Bonsdorff, ”Suomalaisesta muotokuvamaalauksesta = Porträttmåleri i Finland,” 76.

²⁵ Valokuva seminaarin naisosastolta, 1927–1930, K3302 :56. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus.

²⁶ Omistaja ja kokoelmatiedot, Avoimen tiedon keskus, tiedemuseo.

²⁷ *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 53, 4.5.1869; *Finlands Allmänna Tidning*, no 81, 9.5.1882.

²⁸ Valokuvaajat Hannes Järvenpää ja Arttu Pitenius huomauttivat maalauksen kankaan pohjaan kiinnittävästä ruostumattomista niiteistä. Muotokuvan nykyinen kehys ei välttämättä ole alkuperäinen, sillä naisosaston seinällä näkyvässä valokuvassa kehys on reunoiltaan koristeellisempi (Kuva; Valokuva seminaarin naisosastolta, 1927–1930, K3302:56. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus).

jolloin maalaus irroitettiin kehyksistä.²⁹ Muotokuvasta ei ole aiempaa taidehistoriallista tutkimusta, mutta Jyväskylän yliopiston taidekokoelmaa on käsitellyt Niina Kalmari³⁰ Tissarin kokoelman osalta pro gradu -tutkielmassaan. Eeva-Maija Viljon³¹ seminaarin piirustuksen opetukseen keskittyvä pro gradu sisältää myös havaintoja piirustuskaavoista ja piirustuksessa malleina käytetyistä esineistä. Koko taidekokoelmaa on tarkasteltu juhlakirjassa *Hyökky ja horisonetti*³² ja Marjo-Riitta Simpasen³³ artikkelissa, joka sisältyy yliopiston museon vaiheita kertaavaan julkaisuun *Opiksi ja huviksi*³⁴. Julkaisut esittelevät museon ja taidekokoelman vaiheet yliopistoyhteisölle ja museon kävijöille suunnattuna, mutta ne sisältävät myös tämän oppinnäytteen aineistoon liittyviä havaintoja taidekokoelmasta.

1.2 Uno Cygnaeuksen elämästä

Merkittävien henkilöiden kanssa Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa opiskellut Cygnaeus toimi uransa alussa pappina ja opettajana pääasiassa ulkomailla³⁵. Cygnaeuksella on ehkä ollut jonkinlainen yhteys taiteilija B. A. Godenhjelmiin, sillä taiteilijan alttaritaulu päätyi Alaskaan Cygnaeuksen aloittaessa siellä viisivuotisen työnsä alueen seurakunnassa³⁶. Cygnaeuksen sukulaisista myös serkulla Fredrik Cygnaeuksella oli kytköksiä taide-elämään ja Arvid Liljelundiin³⁷.

Vuonna 1858 Cygnaeus tutustui Suomen, Ruotsin, Saksan sekä Sveitsin kansakoulujen opetuksen olosuhteisiin³⁸. Matkasta kirjoitetut huomiot olivat erittäin tärkeä syy sille, miksi Cygnaeusta ehdotettiin senaatissa kansakoulujen ylitarkastajaksi³⁹. Cygnaeus valittiin myös kansakoululaitoksen täydellisen suunnitelman laatijaksi ja hän toimi Jyväskylän seminaarin johtajana vuoteen 1868, jolloin seuraajaksi valittiin K. G. Leinberg (1830–1907)⁴⁰. Muun muassa senaattori H. V. W. Furuhielm oli yksi

²⁹ Omistaja ja kokoelmatiedot, Avoimen tiedon keskus, tiedemuseo; Marja-Liisa Hyvönen, sähköposti kirjoittajalle, 27.3.2023.

³⁰ Kalmari, "Tissarin taidekokoelma: keräilijän ja kokoelman tarkastelua," 2002.

³¹ Viljo, "Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen asema cygnaeuslaisessa työkoulussa," 1979. Viljon havainnot ja päätelmät ovat samansuuntaisia omieni kanssa, tosin hän tarkastelee itse piirustuksen opetusta ja myös esimerkiksi ajan esteettistä kasvatusta.

³² Niemi & Hyvönen, *Hyökky ja horisonetti: Jyväskylän yliopiston taidekokoelma = Surge and Horizon: The University of Jyväskylä Art Collection ja Opiksi ja huviksi*, 2009.

³³ Simpanen, "Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat," 2000.

³⁴ Hyvönen & Vuorinen, *Opiksi ja huviksi: Jyväskylän yliopiston museo 100 vuotta*, 2000.

³⁵ Nurmi, UC, 22, 24, 29, 31, 52.

³⁶ Nurmi, UC, 35.

³⁷ kts. Pettersson "Suomen Taideyhdistyksestä Ateneumiin"; Koskimies-Envall, "Vaurastuva kansakunta kuvina 1869–1899," 44.

³⁸ Nurmi, UC, 87,93,97.

³⁹ Nurmi, UC, 106; Kangas, "Jyväskylän seminaarin synty," 15.

⁴⁰ Nurmi, UC, 108, 140.

Cygnaeuksen vaikutusvaltaisista tukijoista⁴¹. Cygnaeus matkusti paljon tarkastamassa kansakouluja. Uudessakaarlepyyssä ja Tammisaarella hän toimi vuonna 1870–71 ja vielä 1880-luvun alussa Cygnaeus järjesteli Sortavalan kansakouluopettajaseminaarin asioita. Cygnaeus oli oleellisesti mukana myös kansakoulukokouksissa, joista ensimmäinen pidettiin vuonna 1869.⁴²

Cygnaeuksen saavutuksia kunnioitettiin niin hänen eläessään kuin kuolemansa jälkeen. Eräänä merkkipäivänään hän sai lahjaksi M. H. Munsterhjelmin maisema-maalauksen, joka myöhemmin tuhoutui tulipalossa. Cygnaeukselle on myös pystytetty useita patsaita. Kasvatusopillisesti Cygnaeus yhti J. H. Pestalozzin ja A. Diesterwegin edustamiin näkemyksiin.⁴³

1.3 Seminaarista ja museotoiminnasta

Jyväskylän kansakouluopettajaseminaari aloitti toimintansa vuonna 1863. Kaksoisseminaarin eli miehiä ja naisia opettajiksi kouluttavan seminaarin osastojen yhteyteen oli suunniteltu mallikoulut opetusharjoitteluita varten⁴⁴. Osastokoulut taas perustettiin vuosina 1892 ja 1899 tukemaan seminaarilaisten harjoitteluihin osallistumisen mahdollisuutta⁴⁵.

Seminaarin kokoelmiin kertyi lahjoitusten ja keräysten kautta sen toiminnan alusta alkaen opetusvälineitä, rahakokoelmia eri maista, kulttuurihistoriallisia esineitä ja luonnontieteellisiä näytteitä⁴⁶. Seminaarin museon perustamisen aikoihin 1800-luvun lopulla ja aivan 1900-luvun alussa keräys- ja tallennustoiminta keskittyi kansantieteelliseen esineistöön⁴⁷. Kokoelmia käytettiin myös esimerkiksi piirustuksen opetuksessa⁴⁸. Museoesineiden säilytys- ja varastointipaikkoja ovat olleet ensin seminaarin naisosastolta vuonna 1900 vapautunut tila, sen jälkeen ”Ryhtilä” eli vuonna 1895 miesosastolle rakennettu voimistelusalirakennus ja rakennuksen ullakko sekä piirustussalirakennus Villa Rana. Esineistöä oli esillä myös vuonna 1909 kunnostetussa riihessä. Seminaarin käyttöön vasta vuonna 1905 tulleesta piirustussalirakennuksesta museon esineistöä siirrettiin miesosaston juhlasalirakennukseen 1960-luvun

⁴¹ Nurmi, UC, 138.

⁴² Nurmi, UC, 173, 160–161, 162–163, 178–179.

⁴³ Nurmi, UC, 188, 221, 222, 225, 226, 195–198, 99. En sisällyttänyt lehtitietoja kunniapromootiosta tai Munsterhjelmin maalauksesta analyysiin välttääkseni toistamista.

⁴⁴ Nurmi, UC, 136, 109.

⁴⁵ Valtonen, ”Arkinen aherrus ja virkistävä vapaa-aika”, 70.

⁴⁶ Vuorinen, ”Etnografisia kokoelmia, tieteellisiä tutkimusvälineitä ja nykypäivän tallennusta,” 24, 27–28; Tolvanen, Saari & Hänninen, ”Luonnonhistoriallisista opetuskokoelmista tutkivaksi museoksi.”

⁴⁷ Vuorinen, ”Etnografisia kokoelmia, tieteellisiä tutkimusvälineitä ja nykypäivän tallennusta,” 24, 31–33.

⁴⁸ Vuorinen, ”Etnografisia kokoelmia, tieteellisiä tutkimusvälineitä ja nykypäivän tallennusta,” 34. Yliopiston museoon kuuluu myös itse Uno Cygnaeuksen esineistöä (48).

alussa, jonne päätyivät myös seminaarin johtajina toimineiden muotokuvat.⁴⁹ Juhlasalirakennuksessa sijaitsee nykyisin tiedemuseon Soihtu -näyttelykeskus.

Seminaarille hankittiin ja saatiin lahjoituksina myös taideteoksia. On arveltu, että seminaarin naisosaston teokset on hankkinut Hilda Söderström, joka oli opiskellut Adolf von Beckerin ohjauksessa⁵⁰. Taidekokoelmaa ensimmäisenä kartuttaneesta teoksesta ei ole tietoa⁵¹. 1900-luvulla museolle kertyi myös muotokuvia ja muita taideteoksia, kuten *Elopelto*, *Heinäpelto*, jonka Wilho Sjöström maalasi öljyvärein vuonna 1910⁵². Taiteilijat S. A. Keinänen ja J. E. Stenberg opiskelivat myös seminaarissa, Keinänen on saattanut lahjoittaa teoksensa *Väinämöisen poislähtö* seminaarille noin vuonna 1913⁵³. Muita 1900-luvulla saatuja teoksia on löydettävissä 1920-luvun piirustusvälineiden luetteloista: teoksia mainitaan etenkin *Hyöky ja horisontti* -kirjassa sekä Simpasen artikkelissa⁵⁴. Kaikki seminaarin omistamat taideteokset siirtyivät sen toiminnan loppuessa Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoululle ja myöhemmin Jyväskylän yliopistolle⁵⁵. 1800-luvulle ajoitettuja tai silloin saatuja museon muotokuvia käsittelen seminaarin arkistoaineiston yhteydessä.

⁴⁹ Vuorinen, "Etnografisia kokoelmia, tieteellisiä tutkimusvälineitä ja nykypäivän tallennusta," 33, 51-56; Pirinen, "Seminaarin ja korkeakoulun rakennettu ympäristö," 262, 263; Pirinen, "Piirustus ja veistosalirakennus - Villa Rana", 264.

⁵⁰ Simpanen "Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat," 100; Simpanen, "Keisarinkuvia ja taidekasvatusta - Art education and images of emperors," 16.

⁵¹ Simpanen "Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat," 100.

⁵² Simpanen, "Keisarinkuvia ja taidekasvatusta - Art education and images of emperors," 22.

⁵³ Nurmi, UC, 146; Simpanen, "Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat," 102.

⁵⁴ Simpanen, "Keisarinkuvia ja taidekasvatusta - Art education and images of emperors," 16-22; Simpanen, "Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat," 100-105. Vuoden 1921 piirustuksen opetusvälineuettelossa mainitaan muun muassa Johannes Takasen veistos *Rebekan pää* ja mahdollisesti Urho Lehtisen *Muotokuva* -niminen työ (Piirustuksen opetusvälineuettelo, 10.6.1921).

⁵⁵ Vuorinen, "Etnografisia kokoelmia, tieteellisiä tutkimusvälineitä ja nykypäivän tallennusta," 50; Valtonen, "Korkeakoulun aika - tiedekorkeakoulun ja akateemisen yhteisön synty," 144.

2 SEMINAARIN ARKISTOAINEISTON SISÄLLÖNANALYYSI

Seminaarin opettajakokousten pöytäkirjoissa ei ole mainintaa Cygnaeuksen muotokuvan tilaamisesta, mutta niistä löytyvien tietojen perusteella on mahdollista pohtia erilaisia mahdollisuuksia. Pöytäkirjoja kirjoittivat vuorotellen miesopettajat oppilaitoksen alusta lähtien: kouluhallituksen arkistossa on löydettävissä myös tarkat dokumentoinnit seminaarin alkuvaiheen hankinnoista⁵⁶. Cygnaeus mainitaan muutamissa seminaarille tehtyjen lahjoitusten luetteloissa⁵⁷. Syyskuun toisena päivänä vuonna 1870 päivätyssä pöytäkirjassa mainitaan Cygnaeuksen tekemä kupalahjoitus, johon sisältyi ”4 kpl. professori Lönnrotin, Budkowskin 1845 tekemää kuvaa.”⁵⁸. Cygnaeus on siis lahjoittanut seminaarille kuvia, ehkä Elias Lönnrotista. Cygnaeus tuskin olisi lahjoittanut omaa muotokuvaansa Jyväskylän seminaariin. Sanomalehtitiedon⁵⁹ perusteella teos on tilattu juuri seminaaria varten. Cygnaeus on voinut laajassa kirjeenvaihdossaan itse pitää yhteyttä teoksesta vastanneeseen taiteilijaan.

Pöytäkirjoissa on pohdittu ainakin yhtä teoshankintojen kokonaisuutta ja oman sinetin teettämistä oppilaitokselle. Joulukuun 16. päivänä vuonna 1870 päivätyssä pöytäkirjassa on pohdintaa vain patsaiden hankinnasta. Silloinen seminaarin johtaja oli tehnyt ehdotuksen Runebergin, Porthanin sekä Lönnrotin kipsisten muotokuvien ostamisesta taiteilija C. E. Sjöstrandilta.⁶⁰ Rintakuvat ovat yksi edustusmuotokuvien perustyypeistä⁶¹, joten arkistomateriaaleissa on tärkeää kiinnittää huomiota juuri teoksissa käytettyihin materiaaleihin. Muotokuvia on taiteessa tehty monin eri

⁵⁶ Nurmi, UC, 136, 134, 245.

⁵⁷ Esim. pöytäkirjassa 11.3.1870 kirjastolle lahjoitettujen teosten joukossa on muutama Cygnaeuksen lahjoittama tai kirjoittama teos.

⁵⁸ Pöytäkirja, 2.9.1870. *Galleria Academica: yliopistomiesten muotokuvia = akademisk porträttgalleri*-teoksessa mainitaan G. Budkowski ja hänen 1845 maalaamansa kielitieteilijä Matias Aleksanteri Castrénin muotokuva (Okkonen, 33).

⁵⁹ Esim. *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 110, 17.9.1881.

⁶⁰ Pöytäkirja 16.12.1870.

⁶¹ Koskimies-Envall, *Valokuvantarkat kasvot*, 20.

tekniikoin ja erilaisista materiaaleista, esimerkiksi lyöty myös kolikkoihin ja mitaleihin⁶². Tässä tapauksessa käsitellään kipsisten teosten hankintaa. Teosten maksamista kirjaston varoista vastustettiin, sillä teoksia ei pidetty opetusvälineinä. Opettajiston enemmistö kuitenkin hyväksyi oston ja sisällytti patsaat opetusvälineisiin.⁶³ Sjöstrandilta haluttiin hankkia myös oma sinetti seminaarille. Asiaa käsiteltiin kokouksessa joulukuun 13 päivänä vuonna 1871. Hankinnan välikätenä oli käytetty Fredrik Cygnaeusta. Sinetin valmista mallia kuvataan pöytäkirjassa eräänlaiseksi Suomi-neidon hahmoksi. Työstä oli maksettu ennakolta jo puolet koko summasta, sinetti siis päätettiin hankkia.⁶⁴

2.1 Muotokuvat nais- ja miesosaston kalustoluetteloissa

Seminaarin naisosaston kalustoluettelossa vuodelta 1894 mainitaan kahdeksan taide-teosta, joista kolme on maalattuja muotokuvia ja loput viisi kipsisiä rintakuvia. Rintakuvien yhteydessä on huomautettu kahdesta viallisesta rintakuvasta. Teokset ovat olleet sijoitettuna naisosaston päärakennuksessa. Luettelossa ne ovat alaotsikon ”Sekakaluja” alla.⁶⁵ Teosten esittämiä henkilöitä ei vuoden 1894 inventaariin ole kirjattu: ainakin osaa rintakuvista on arveltu antiikin veistosten kopioiksi⁶⁶. Seminaarin naisosaston kalustoluetteloiden merkinnät kolmesta maalatusta muotokuvasta jatkuvat vuoteen 1925, tosin inventaareja ei joiltakin vuosilta ole⁶⁷. Luetteloissa on yhtäläisyyksiä, mutta myös eroja. Vuoden 1906 naisosaston luettelossa kolme muotokuvaa mainitaan erityisesti öljyvärimaalauksina⁶⁸. Kolmen muotokuvan ja kahdeksan kipsisen rintakuvan lisäksi vuonna 1915 naisosastolla on ollut myös ”kuva” keisari Nikolai II:sta, joka saattoi olla kipsistä tehty⁶⁹. Samana vuonna miesosaston inventaarissa on myös muotokuva keisari Nikolai II:sta, jonka materiaaleja ei mainita⁷⁰. Rintakuvien

⁶² West, *Portraiture*, 13.

⁶³ Pöytäkirja 16.12.1870.

⁶⁴ Pöytäkirja 13.12.1871.

⁶⁵ Naisosaston kalustoluettelo, 21.2.1894. Dokumentin ovat allekirjoittaneet 2.1.1894 Charlotte Lydecken ja Hilda Söderström, molemmat Maria Erikson ja Anna Lilius taas 21.2.1894, sillä opetusvälineitä siirrettiin muualle.

⁶⁶ Naisosaston kalustoluettelo, 21.2.1894; Simpanen, ”Keisarinkuvia ja taidekasvatusta – Art education and images of emperors,” 16; Simpanen, ”Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat,” 100.

⁶⁷ Naisosaston kalustoluettelo 21.2.1894; Naisosaston kalustoluettelo 14.6.1897; Naisosaston kalustoluettelo 18.6.1900; Naisosaston kalustoluettelo 15.9.1903; Naisosaston kalustoluettelo 1.6.1906; Naisosaston kalustoluettelo 4.6.1909; Naisosaston kalustoluettelo 8.6.1912; Naisosaston kalustoluettelo 8.8.1913; Naisosaston kalustoluettelo 15.6.1915; Naisosaston kalustoluettelo 20.6.1918; Naisosaston kalustoluettelo 14.9.1921; Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1922; Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1923; Naisosaston kalustoluettelo 8.12.1924; Naisosaston kalustoluettelo 22.12.1925.

⁶⁸ Naisosaston kalustoluettelo, 1.6.1906.

⁶⁹ Naisosaston kalustoluettelo, 15.6.1915; Simpanen, ”Keisarinkasvatusta ja taidekasvatusta – Art education and images of the emperors,” 16.

⁷⁰ Miesosaston kalustoluettelo, 10.6.1915.

määrät naisosaston inventaareissa vaihtelevat. Vuoden 1894 alussa rintakuvia on viisi ja saman vuoden kesäkuun luettelossa vain kaksi, vuonna 1897 niitä on taas viisi ja vuoteen 1900 mennessä niitä on seitsemän⁷¹. Vuodesta 1903 vuoteen 1925 rintakuvien määrä pysyy kahdeksassa⁷². Marjo-Riitta Simpasen mukaan veistettyjä tai valettuja rintakuvia yliopiston taidekokoelmassa ovat neljän J. V. Snellmania esittävän teoksen lisäksi Fredrik Paciuksen, Elias Lönnrotin, Sakari Topeliuksen ja Henrik G. Porthanin rintakuvat. Yliopistolle lahjoitettiin Wolmar Schildtin rintakuva 1960-luvulla, mutta seminaarissa on ollut Cygnaeuksen veistetty rintakuva.⁷³

Mies- ja naisosastojen inventaareissa on vuodesta 1923 eteenpäin valmis pohja, jota ei ole kirjoitettu käsin. Luettelossa on sarakkeiden avulla mahdollista tuoda esiin, oliko esine mukana edellisessä tarkistuksessa ja miksi se on poistettu käytöstä. Näissä luetteloissa myös määritellään luetteloimisen perusteeksi ryhmittely käyttötarkoituksen tai ”muun soveliaan perusteen (esim. sijoituksensa) mukaan.”⁷⁴ Taloustavarat ovat omissa luetteloissaan, esimerkiksi vuoden 1906 inventaarin on kuitannut Hilda Dahlström, joka ei ole ollut osaston johtajattarena⁷⁵. Muotokuvia sisältävät luettelot on allekirjoittanut kulloinkin osaston johtajatar, joita olivat järjestyksessä Cygnaeuksen sukulainen Fanny John vuoteen 1867 asti, sitten Charlotta Lydecken, hänen jälkeensä Anna Lilius 1894, edelleen Hilda Söderström vuodesta 1899 ja viimeisenä Eeva Heikinheimo vuodesta 1914⁷⁶.

Vuonna 1912 Jyväskylän opettajankoulutusseminaarissa on ollut kalustoluetteloiden mukaan ainakin viisi muotokuvaa, kaksi nimetöntä seminaarin miesosastolla ja naisosastolla kolme nimetöntä maalattua muotokuvaa⁷⁷. Kuten aiemmin mainitsin, vuonna 1915 keisari Nikolai II:n muotokuvia oli yksi molemmilla osastoilla⁷⁸. Toinen vuoden 1912 nimettömistä miesosaston muotokuvista on siis mahdollisesti keisari Nikolai II:n muotokuva⁷⁹. Vuonna 1918 ja 1921–1924 on miesosaston luokkarakennuksessa ollut vain yksi muotokuva, jota ei siis yksilöidä tai nimetä mainittujen vuosien

⁷¹ Naisosaston kalustoluettelo 21.2.1894; Naisosaston kalustoluettelo 9.6.1894; Naisosaston kalustoluettelo 14.6.1897; Naisosaston kalustoluettelo 18.6.1900.

⁷² Naisosaston kalustoluettelo 15.9.1903; Naisosaston kalustoluettelo 1.6.1906; Naisosaston kalustoluettelo 4.6.1909; Naisosaston kalustoluettelo 8.6.1912; Naisosaston kalustoluettelo 8.8.1913; Naisosaston kalustoluettelo 15.6.1915; Naisosaston kalustoluettelo 20.6.1918; Naisosaston kalustoluettelo 14.9.1921; Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1922; Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1923; Naisosaston kalustoluettelo 8.12.1924; Naisosaston kalustoluettelo 22.12.1925.

⁷³ Simpanen, ”Keisarinkuvia ja taidekasvatusta – Art education and images of emperors,” 16, 19.

⁷⁴ Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1923; Naisosaston kalustoluettelo 8.12.1924; Naisosaston kalustoluettelo 22.12.1925.

⁷⁵ Naisosaston taloustavaroiden luettelo, 9.6.1906.

⁷⁶ Valtonen, ”Hierarkkinen järjestys ja ristiriidat” 34.

⁷⁷ Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1912; Naisosaston kalustoluettelo 8.6.1912; Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1915; Naisosaston kalustoluettelo 15.6.1915.

⁷⁸ Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1915; Naisosaston kalustoluettelo 15.6.1915.

⁷⁹ Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1912; Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1915.

miesosaston inventaarioissa⁸⁰. Seminaarilla oli hallussaan nimettömiä ja mahdollisesti maalattuja muotokuvia nais- ja miesosaston inventaarien mukaan ainakin neljä vuosina 1912–1924.

Seminaarin arkistomateriaaleissa on runsaasti taulu -nimisiä merkintöjä, joita löytyy myös kalustoinventaareista. Suurin osa merkinnöistä on oletettavasti kappalemäärien ja aiheiden perusteella opetusvälineitä, joiden joukossa seminaarilla on ollut kuvatauluja⁸¹. Useat epäselviä merkintöjä sisältävät dokumentit jäävätkin pois analyysistä.

Kalustoinventaarit eivät vastaa kysymykseen siitä, mitä muotokuvia seminaarissa kaiken kaikkiaan oli. Nykyisin yliopiston taidekokoelmissa on kolme 1800-luvun lopulle ajoitettua ja kaksi ajoittamatonta, mutta seminaariin liittyviä henkilöitä esittävää öljyväriteosta. Ajoittamattomat muotokuvat esittävät Cygnaeusta ja lehtori Rafael Hårdhia (1839–1908)⁸². Ajoitetuissa muotokuvissa ovat Charlotte Lydecken (1833–1916)⁸³, uskonnon lehtorina toiminut Nestor Järvinen (1831–1901)⁸⁴ ja senaattori Furuhjelm⁸⁵. Furuhjelmin muotokuvan historiaan palaan alaluvussa 3.1. Bernard Reinholdin maalaama muotokuva K. G. Leinbergistä vuodelta 1872 ei tietävästi ole ollut seminaarissa⁸⁶. Tyttöjen mallikoulun kalustoluettelossa mainitaan toisaalta vuonna 1897 taulu K. G. Leinbergin kuvalla ja vuoden 1903 tyttöjen harjoituskoulun inventaarissa on Leinbergin muotokuva huonekalujen seassa⁸⁷.

On mahdollista, että inventaareissa esineitä on luetteloitu myös väärin, mutta tavarat myös kuuluivat ja esimerkiksi rintakuvien määrän yhteydessä on huomautettu rikkoutuneista veistoksista⁸⁸. Seminaarin arkistoon ei sisälly erityistä taidekokoelman luetteloa. Teosten lukumäärään perustuvalla päättelyllä ei välttämättä voida tehdä kovin pitkälle vietyjä päätelmiä. Taidehistoriallisen tutkimuksen historialliseen luonteeseen kuuluu myös mahdollisuus attribuution muuttumisesta⁸⁹.

⁸⁰ Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1918; Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1921; Miesosaston kalustoluettelo 10.12.1922; Miesosaston kalustoluettelo 8.12.1923, Nestor Ojalan allekirjoittama; Miesosaston kalustoluettelo 8.12.1924.

⁸¹ Vuorinen, "Etnografisia kokoelmia, tieteellisiä tutkimusvälineitä ja nykypäivän tallennusta," 28.

⁸² "Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - Johan Rafael Hårdh (1839–1908) Piirustuksen, käsityön ja maantiedon lehtori." Lehtori Hårdhia esittävästä teoksesta ei ole myöskään hankintatietoja (Marja-Liisa Hyvönen, sähköposti kirjoittajalle, 9.5.2023).

⁸³ Teoksen on tehnyt Maria Wiik vuonna 1891 ("Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - Charlotta Lydecken (1833–1916) Jyväskylän seminaarin johtajatar").

⁸⁴ Teoksen on tehnyt vuonna 1878 Bernard Reinhold ("Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - Nestor Järvinen (1831–1901) Uskonnon lehtori").

⁸⁵ Teoksen on tehnyt Erik Johan Löfgren vuonna 1868 tai 1869 ("Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - H. V. W. Furuhjelm (1810–1872) Senaattori").

⁸⁶ Taidekokoelmaan kuuluu Johanna Appelbergin 1963 tekemä kopio alkuperäisestä teoksesta ("Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - K. G. Leinberg (1830–1907) Jyväskylän seminaarin johtajatar").

⁸⁷ Tyttömallikoulun kalustoluettelo, 5.6.1897; Tyttöharjoituskoulun kalustoluettelo, 20.6.1903.

⁸⁸ Naisosaston kalustoluettelo, 21.2.1894.

⁸⁹ Sopo, "Attribuointi," 316.

2.2 Piirustusvälineiden luetteloista

Piirustusvälineiden inventaareista käy ilmi viitteitä, että tietyillä taiteilijoilla oli jonkinasteisia yhteyksiä seminaariin. Lähes kaikissa piirustuksen aihepiirin luetteloissa on runsaasti opetusvälineitä, esimerkiksi kuutioita⁹⁰. Luetteloita on erikseen mies- ja naisosastoilta sekä esimerkiksi tyttöjen harjoituskoulusta. Kaavalehdistä etenkin ranskalaiset ja saksalaiset olivat käytössä seminaarissa⁹¹. Piirustusmalleina käytettiin kipsimalleja, joita C. E. Sjöstrandin tekemänä on seminaarin naisosaston luettelossa kolmetoista jo vuonna 1873, Alfred Sjöströmin malleja mainitaan myös luettelossa vuodelta 1891⁹². Viljo mainitsee myös Sjöstrandin kipsimallit, jotka esittivät ilmeisesti kehon eri osia. Viljon mukaan kipsimallien aiheista ei ole kuvauksia naisosastolta, mutta miesosastolla kipsivalokset ovat olleet rakennuskoristeita ja esimerkiksi ”Gråtande pojke”-aihetta esittäviä.⁹³ Taiteilija Keinäsen alkeistason harjoitus on myös luettelossa naisosastolla 1891, miesosastolle lukuvuotena 1870–1880 päätyntä harjoitusta ei ehkä käytetty opetuksessa⁹⁴. Naisosastolla piirustuksenopettajana toimi myös Elin Danielsson-Gambogi lukuvuonna 1882–1883⁹⁵. Piirustuksessa käytettiin mallina erilaisia esineitä ja huonekalujakin, Viljon tutkimus ei kuitenkaan sisällä suoria viitteitä Cygnaeuksen muotokuvan tai naisosaston kolmen muotokuvan käyttämisestä mallina⁹⁶. Cygnaeuksen muotokuvaa ei myöskään ole mainittu piirustusvälineiden inventaareissa ainakaan vuoteen 1925 saakka.

Useimmissa inventaarioissa mainittavien mallikaavojen tai piirustusten aiheena on luontoon ja eläimiin liittyviä piirroksia ja kasvojen ja vartalon piirustusta. Esimerkiksi vuoden 1869 naisosaston luettelossa mallipiirustusten aiheina on ”Smärre hufvuden” ja ”genrestudier”⁹⁷. Kyseisen luettelon viimeinen mainitsemani termi viittaa mahdollisesti laatukuviin, jollainen Cygnaeuksen muotokuva ei ole⁹⁸. Luetteloissa

⁹⁰ Esim. Piirustuksen opetusvälineiden luettelo naisosastolta 2.6.1876

⁹¹ Viljo, ”Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen asema cygnaeuslaisessa työkoulussa,” 50.

⁹² Naisosaston piirustuksen opetusvälineiden luettelo, 3.6.1873; Naisosaston piirustuksen opetusvälineiden luettelo, 8.6.1891.

⁹³ Viljo, ”Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen asema cygnaeuslaisessa työkoulussa,” 55.

⁹⁴ Naisosaston piirustuksen opetusvälineiden luettelo, 8.6.1891; Viljo, ”Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen asema cygnaeuslaisessa työkoulussa,” 52.

⁹⁵ Viljo, ”Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen asema cygnaeuslaisessa työkoulussa,” 47.

⁹⁶ Viljon mukaan opetussuunnitelmassa lukuvuodelle 1895–1896 naisosaston kolmannen luokan tuli piirtää huonekaluja, astioita ja kasveja (49).

⁹⁷ Naisosaston piirustuksen opetusvälineiden luettelo, 1.6.1869.

⁹⁸ Palin käsittelee laatukuvamaisen muotokuvan käsitettä väitöskirjassaan ”Oireileva miljöömootokuva” (21).

mainitaan myös muotokuvaharjoituksia ja -kaavoja⁹⁹. 1900-lukua lähestyttäessä inventaariot monipuolistuvat, niissä on erittäin runsaasti piirustukseen ja käsitöihin liittyvää kirjallisuutta¹⁰⁰.

⁹⁹ Esimerkiksi Naisosaston piirustuksen opetusvälineiden luettelo, 8.6.1891. Viljo mainitsee myös realismin piirteitä sisältäneen Boucollet'n muotokuvaharjoituksen, joka oli naisosastolla mahdollisesti vuosina 1870–1871 (54).

¹⁰⁰ Esimerkiksi Piirustussalin kalusto- ja välineluettelo 8.12.1923.

3 DIGITOITUJEN SANOMALEHTIEN SISÄLLÖNANALYYSI

Käsittelen ensin Cygnaeuksen muotokuvien ja julkisten kunnianosoitusten, siis kunniamerkkien uutisointia. *Uusi Suometar*, *Suomalainen Wirallinen lehti*, *Hufvudstadsbladet* ja *Sanomia Turusta* -lehdissä on vuonna 1881 ilmestynyt sama uutinen Liljelundiin ja Cygnaeukseen liittyvä uutinen. Liljelundin maalaama muotokuva on kirjoittajan mukaan tarkoitettu seminaarille Jyväskylään: ”Sammatin kappelissa, missä hän Jyväskylän seminaria warten on maalannut kansakoulujen ylitarkastajan Uno Cygnaeus’ en muotokuvan”¹⁰¹. Uutisissa on sama sisältö ja niissä mainitaan myös Liljelundin myytäväksi tarkoittama Elias Lönnrotin muotokuva. Cygnaeuksen muotokuvan tilannutta tahoa ei nimetä.¹⁰² Cygnaeus oli ostanut Lönnrotilta kiinteistön Sammatista vuonna 1876¹⁰³.

Mahdollisesti Jyväskylän Cygnaeus-muotokuvaan liittyvä uutinen on ilmestynyt myös *Suomalaisessa Wirallisessa lehdessä* vuonna 1870. Uutisessa kerrotaan Cygnaeuksen lähdön jäähyväisjuhlasta ja viitataan kahdenteenkymmenenteen päivään eli jäähyväisjuhla on oletettavasti pidetty viisi päivää ennen lehden ilmestymistä. Kuvaillessaan juhlasalin koristeita kirjeenvaihtaja mainitsee salin peräseinälle ripustetun rintakuvan Cygnaeuksesta. Teoksen materiaalia ei mainita, mutta sanavalinta ”ripustettu” viitanee enemmän maalaukseen.¹⁰⁴ Teoksen näytteillepanoa on toisaalta voitu kuvata viitteellisesti. Cygnaeuksen rintakuvia saatettiin tehdä useampi, mutta vasta noin vuonna 1882¹⁰⁵. Palaan patsasiin seuraavassa alaluvussa. Seminaarin omien rakennusten rakentaminen aloitettiin vasta vuonna 1879, sitä ennen toiminta tapahtui

¹⁰¹ *Sanomia Turusta*, no 110, 20.9.1881; *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 110, 17.9.1881; *Uusi Suometar*, no 214, 17.9.1881.

¹⁰² *Hufvudstadsbladet*, no 215, 18.9.1881; *Sanomia Turusta*, no 110, 20.9.1881; *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 110, 17.9.1881; *Uusi Suometar*, no 214, 17.9.1881.

¹⁰³ Nurmi, UC, 189.

¹⁰⁴ *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 100, 25.8.1870

¹⁰⁵ *Uusi Suometar*, no 206, 6.9.1882; *Keski-Suomi*, no 61, 2.8.1882.

vuokratuissa tiloissa kaupungilla¹⁰⁶. Seminaarilla oli käytössä ainakin eräässä rakennuksessa miesosaston voimistelusalit¹⁰⁷. Ruotsinkielisessä sanomalehti uutisessa vuodelta 1869 mainitaan Furuhjelmin muotokuva miesosaston voimistelusalissa, mutta ei Cygnaeuksen muotokuvaa.¹⁰⁸

Åbo Underrättelser -lehden uutinen vuodelta 1881 käsittelee myrskyn lisäksi Liljelundin maalaamaa muotokuvaa Cygnaeuksesta. Uutisessa mainitaan Liljelundin aiemmin maalaama Uudenkaarlepyyn seminaarinjohtaja Conradin muotokuva ja tuodaan esille Liljelundin tehneen 1881 kesällä seminaarin opettajilta veitettävän muotokuvan.¹⁰⁹ Uutisen otsikon perusteella siinä kuvataan myrskysäätä Uudessakaarlepyyssä. Lehden ilmestymisajankohta ja uutisen sisältö viittaavat siihen, että Uudenkaarlepyyn seminaarille päätynyt teos voisi olla Sammatissa maalattu Cygnaeuksen muotokuva¹¹⁰.

Kahdesta Liljelundille attribuoidusta muotokuvasta on muitakin lehtitietoja. Uutisessa vuodelta 1883 lähinnä kuvataan Uudenkaarlepyyn seminaarin yhdeksännen vuoden juhlintaa, jota varten Cygnaeuksen muotokuvan ympärystä on korostettu¹¹¹. *Folkwännen* -lehden maininta on myös hyvin lyhyt, taiteilijaa ei mainita siinäkään¹¹². Tammisaaren seminaarin liittyviä uutisia on ilmestynyt *Hufvudstadsbladet* ja *Åbo Underrättelser* -lehdessä. *Hufvudstadsbladetin* uutisessa vuodelta 1881 mainitaan Liljelundin luonnollisessa koossa maalaama Cygnaeuksen muotokuva Suomen Taidesivistyksen vuosinäyttelyssä, maalaus oli tarkoitettu Tammisaaren seminaarille¹¹³. *Åbo Underrättelser* -lehden kirjoitettiin vuonna 1881 Tammisaaren seminaarin kymmenvuotisjuhlasta, jossa esillä on ollut myös Cygnaeuksen muotokuva¹¹⁴. *Vasablade-tissa* oli uutinen muistojuhlalta ja siinä mainitaan valokuvan perusteella juhlaa varten tehty Cygnaeuksen muotokuva, jonka tekijä on neiti Lundgren, Ingeborg Lundgrenin nuorempi sisko.¹¹⁵

Cygnaeus sai Pyhän Annan ritarikunnan toisen luokan nimityksen ilmeisesti keväällä 1869, sillä uutinen nimityksistä on julkaistu 4.5.1869¹¹⁶. Pyhän Vladimirin ritarikunnan kolmannen luokan kunniamerkin Cygnaeus on saanut vuonna 1882¹¹⁷. Muotokuvassa näkyvää kunniamerkkiä on arveltu juuri Pyhän Annan

¹⁰⁶ Pirinen, "Seminaarin ja korkeakoulun rakennettu ympäristö," 255, 256, 258.

¹⁰⁷ Pirinen, "Seminaarin ja korkeakoulun rakennettu ympäristö," 255, 256.

¹⁰⁸ *Finlands Allmänna Tidning*, no 137, 17.6.1869.

¹⁰⁹ *Åbo Underrättelser*, no 319, 23.11.1881.

¹¹⁰ *Åbo Underrättelser*, no 319, 23.11.1881; *Hufvudstadsbladet*, no 215, 18.9.1881; *Sanomia Turusta*, no 110, 20.9.1881; *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 110, 17.9.1881; *Uusi Suometar*, no 214, 17.9.1881.

¹¹¹ *Folkwännen*, no 145, 26.6.1883.

¹¹² *Folkwännen*, no 135, 12.6.1884.

¹¹³ *Hufvudstadsbladet*, no 263 A, 13.11.1881.

¹¹⁴ *Åbo Underrättelser*, no 285, 20.10.1881.

¹¹⁵ *Vasabladet*, no 82, 15.10.1881.

¹¹⁶ *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 53, 4.5.1869.

¹¹⁷ *Finlands Allmänna Tidning*, no 81, 8.4.1882.

kunniamerkiksi¹¹⁸. Tämä seikka voisi vaikuttaa muotokuvan ajoitukseen. Toisaalta ei ole selvyyttä siitä, miksi toinen mitaleista ei ole muotokuvassa¹¹⁹. Muotokuvien yksityiskohtiin ei tosin voi suhtautua täysin varauksetta¹²⁰. Kunniamerkkien saapumisesta Cygnaeukselle ei ole tietoa. Teoksessa Cygnaeus näyttää noin 50-70-vuotiaalta, mutta kuten mainitsin, maalaus on voitu tehdä esimerkiksi valokuvan perusteella. Muotokuvassa on kuitenkin realistiselta vaikuttavaa elävyyttä ja tunnelmaa. Muotokuvan piirteiden ja ajoituksen määrittely vaatisi muun muassa tarkemman kuvallisen analyysin.

3.1 Rintakuvista ja Furuhjelmin muotokuvasta

Uno Cygnaeuksesta tehtiin maalausten lisäksi myös rintakuvapatsaita. Jyväskylän seminaarin lehtori Göös tilasi lehtitietojen mukaan Uno Cygnaeuksen rintakuvan kuvanveistäjä E. Stenbergiltä. Teoksen kuvataan olevan vähän luonnollista kokoa suurempi.¹²¹ Stenbergin veistämää rintakuvaa on ollut myynnissä Wickströmin ja kumppaneiden kirjakaupassa vuonna 1882¹²². Erään mainoksen mukaan rintakuva on teetetty opettajien toiveesta ja rintakuvia on myynnissä Jyväskylässä Weilin & Göös -kirjakaupassa myös vuonna 1882¹²³.

H. V. W. Furuhjelmin muotokuva on mainittu joitakin kertoja sanomalehdissä. Seminaarin teettämä maalaus on jo alkuvuodesta 1869 ollut valmis¹²⁴. 5.1.1869 ilmentyneessä uutisessa mainitaan maalauksen olleen esillä taiteilijan ritarihuoneessa¹²⁵. Kuten aiemmin toin esille, vuonna 1869 pidetyn kansakoulukokouksen uutisoinnin yhteydessä muotokuvan mainitaan olevan voimistelusalissa seminaarin miesosastolla. Esillä oli samalla ollut myös keisarillisen majesteetin rintakuva. Päivämääräksi kirjoittaja mainitsee 11. kesäkuuta.¹²⁶ Vuoden 1872 kansakoulukokouksen aikaan Furuhjelmin muotokuva ja rintakuva keisarillisesta majesteetista ovat olleet miesosaston juhlasalissa. Juhlasalissa olivat myös Elias Lönnrotin, Henrik G. Porthanin, Fredrik Paciuksen ja J. L. Runebergin rintakuvat.¹²⁷ Furuhjelmin maalaus voisi olla seminaarin

¹¹⁸ Marja-Liisa Hyvönen & Pirjo Vuorinen, tiedonanto kirjoittajalle, 12.1.2023.

¹¹⁹ Liljelundin Tammisaaren seminaaria varten tekemässä teoksessa näkyy kunniamerkki, joka vaikuttaa samanlaiselta kuin Jyväskylän yliopiston muotokuvassa. Uudenkaarlepyyn Cygnaeus-muotokuvasta mitali on tietoisesti jätetty pois (Koskimies-Envall, *Valokuvantarkat kasvot*, 126).

¹²⁰ Palin, "Muotokuvan problematiikkaa," 20.

¹²¹ Esim. *Hämäläinen*, no 61, 2.8.1882; *Tampereen sanomat*, no 90, 29.7.1882; *Uusi Suometar*, no 172, 28.7.1882.

¹²² *Tampereen sanomat*, no 73, 20.6.1882; *Uusi suometar*, no 206, 6.9.1882.

¹²³ *Uusi suometar*, no 204 4.9.1882.

¹²⁴ *Åbo Underrättelser*, no 15, 26.1.1869.

¹²⁵ *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 2, 5.1.1869.

¹²⁶ *Finlands Allmänna Tidning*, no 137, 17.6.1869.

¹²⁷ *Uusi Suometar*, no 73, 21.6.1872. Rintakuvat voisivat olla samoja, jotka Simpanen mainitsee ("Keisarinkuvia ja taidekasvatusta - Art education and images of emperors," 16, 19).

miesosaston kalustoluetteloissa vuosina 1912–1924 mainittu yksilöimätön muotokuva, jos se on ollut sijoitettuna miesosastolle vielä 1900-luvulla. Kuitenkin jossain vaiheessa vuosina 1927–1930 Furuhjelmin muotokuva on ollut naisosastolla¹²⁸. Furuhjelmin kuva voisi siis olla myös yksi kolmesta naisosastolla olleesta kuvasta. Kansakoulukouksia koskevissa uutisissa mainittu keisarillisen majesteetin rintakuva saattaisi olla keisari Nikolai II:n muotokuva, joita seminaarissa oli kaksi vuonna 1915¹²⁹.

¹²⁸ Valokuva seminaarin naisosastolta, 1927–1930, K3302 :56. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus.

¹²⁹ *Finlands Allmänna Tidning*, no 137, 17.6.1869; *Uusi Suometar*, no 73, 21.6.1872; Naisosaston kalustoluettelo, 15.6.1915; Miesosaston kalustoluettelo, 10.6.1915.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimissani seminaarin arkistoaineiston dokumenteissa noin 1860-luvun alusta vuoteen 1925 ei ole suoraan Cygnaeuksen muotokuvaan liittyvää tietoa. Sanomalehdissä Cygnaeuksen eri muotokuvista on kirjoitettu paljonkin, kuten muutamista muista seminaarille kuuluneista teoksista ja muotokuvista, mutta ei niin yksityiskohtaisesti, että tiedot olisivat liitettävissä suoraan tutkimuskohteeseen. Seminaarin opiskelijoille ja henkilökunnalle tuttuja taiteilijoita oli myös suhteellisen paljon, tosin en ole arvioinut näiden yhteyksien laatua.

Useita kieliä sisältävässä arkistomateriaalissa sisällön päättelemineen on nojannut ajoittain taustatietoon. Hakukoneet eivät aina tunnista sanoja fraktuuran tai lähteissä olevien virheellisten kirjoitusasujen takia. Varmaa kuitenkin on, että seminaarin naisosastolla on ollut vuodesta 1894 lähtien vuoteen 1925 saakka miltei yhtäjaksoisesti kolme yksilöimätöntä maalattua muotokuvaa¹³⁰. Furuohjelmin muotokuva on ollut yhdessä Cygnaeuksen muotokuvan kanssa naisosaston rakennuksessa joskus aikavälillä 1927–1930¹³¹. Furuohjelmin muotokuva on saattanut olla sitä ennen seminaarin miesosastolla jopa 1860-luvun lopulta lähtien. Seminaarilla on ollut ainakin neljä nimeätöntä muotokuvaa vuosina 1912–1942. Näin tarkasteltuna Cygnaeuksen muotokuvan historia kietoutuu yhteen muiden seminaarin muotokuvien kanssa. Kaikkiaan tutkimistani piirustusvälineiden luetteloista ja aiemmasta tutkimuksesta¹³² selviää, ettei Cygnaeuksen muotokuvan käytöstä piirustuksen opetuksessa tai sen sisällyttämisestä

¹³⁰ Naisosaston kalustoluettelo 21.2.1894; Naisosaston kalustoluettelo 14.6.1897; Naisosaston kalustoluettelo 18.6.1900; Naisosaston kalustoluettelo 15.9.1903; Naisosaston kalustoluettelo 1.6.1906; Naisosaston kalustoluettelo 4.6.1909; Naisosaston kalustoluettelo 8.6.1912; Naisosaston kalustoluettelo 8.8.1913; Naisosaston kalustoluettelo 15.6.1915; Naisosaston kalustoluettelo 20.6.1918; Naisosaston kalustoluettelo 14.9.1921; Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1922; Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1923; Naisosaston kalustoluettelo 8.12.1924; Naisosaston kalustoluettelo 22.12.1925.

¹³¹ Valokuva seminaarin naisosastolta, 1927–1930, K3302 :56. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus.

¹³² Viljo, ”Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen asema cygnaeuslaisessa työkoulussa”.

piirustusvälineihin ole suoria viitteitä. Seminaariin hankitut rintakuvat luokiteltiin opetusvälineisiin, mutta ne kustannettiin kirjaston varoista¹³³.

Maalauksen historia lähtien sen valmistus- ja ostohetkestä tai lahjoituksesta aina seminaariin saapumiseen saakka on yhä epäselvä. Maalaus on oletettavasti tilattu jonkun oppilaitosta edustaneen henkilön toimesta. Osa sanomalehtitiedoista jättää myös pienen epäilyksen kolmen Cygnaeuksen muotokuvan attribuoinnista Liljelundille. Onko esimerkiksi Sammatissa maalattu muotokuva mahdollisesti Jyväskylään päätynyt teos? Teosten toisintojen ja kopioiden tekeminen oli yleistä¹³⁴, joten Jyväskylän yliopiston hallussa oleva muotokuva voi olla Liljelundin tekemä, vaikka se ei olisi-kaan Sammatissa tehty muotokuva. Tässä vaiheessa käsitys tekijästä ja teoksen ajoituksesta jää epäselväksi.

Vasabladetissa mainittua Cygnaeuksen muotokuvaa voisi tutkia keskittymällä itse teoksen tekijään, Lundgreniin¹³⁵. Attribuoinnissa taideteosten historian tutkimuksen tulisi kohdistua historiallisten lähdemateriaalien lisäksi kyseessä olevan taiteilijan tuotantoon. Eri alojen asiantuntijuutta tarvitaan esimerkiksi teknisissä tutkimuksissa ja teoksen materiaalin tutkimisessa. Tutkimustulosta ei myöskään tuoteta tyhjiöön, muiden tutkijoiden hyväksyntä on kiinteä osa niin sanotusti onnistunutta attribuu-tiota.¹³⁶

Kuten olen jo maininnut, Cygnaeuksen muotokuvan kuvallinen analyysi olisi jatkotutkimuksessa välttämätön. Teokseen sisältyvien tekijän kädenjäljen ainutker-taisten piirteiden tarkasteluun tarvittaisiin muotoanalyysiä¹³⁷. Erityisesti muotokuvan ajoitusta pitäisi tutkia tarkemmin. Koska lehti uutisessa¹³⁸ mainitaan myös Sammatti ja Lönnrotin muotokuva, Cygnaeuksen ja Lönnrotin kirjeenvaihdon¹³⁹ tutkiminen on perusteltua.

LÄHTEET

Aineisto

Jyväskylän seminaarin arkistoaineisto

Naisosaston kalustoluettelo, 21.2.1894. Osio 1894–1895. Kalustoluettelot 1881–1903.

Kansallisarkisto. 1 Bga:3 Jyväskylän seminaarin arkisto.

¹³³ Pöytäkirja 16.12.1870.

¹³⁴ Bonsdorff, "Suomalaisesta muotokuvamaalauksesta = Porträttmåleri i Finland," 76.

¹³⁵ *Vasabladet*, no 82, 15.10.1881. Kiitos Lauri Ockenströmille siitä huomautuksesta, että esimerkiksi kirkonkirjojen käyttö voisi auttaa tutkittaessa sukulaisuussuhteita.

¹³⁶ Sopo, "Attribuointi," 310, 316.

¹³⁷ Sopo, "Attribuointi," 311.

¹³⁸ *Suomalainen Wirallinen lehti*, no 110, 17.9.1881.

¹³⁹ "Elias Lönnrotin kirjeenvaihto".

Naisosaston kalustoluettelo 9.6.1894. Osio 1894–1895. Kalustoluettelot 1881–1903.
Kansallisarkisto. 1 Bga:3 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 14.6.1897. Osio 1897–1899. Kalustoluettelot 1881–1903.
Kansallisarkisto. 1 Bga:3 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 18.6.1900. Osio 1900–1903. Kalustoluettelot 1881–1903.
Kansallisarkisto. 1 Bga:3 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 15.9.1903. Osio 1900–1903. Kalustoluettelot 1881–1903.
Kansallisarkisto. 1 Bga:3 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 1.6.1906. Osio 1904–1909. Kalustoluettelot 1904–1924.
Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston taloustavaroiden luettelo, 9.6.1906. Osio 1904–1909. Kalustoluettelot
1904–1924. Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 4.6.1909. Osio 1904–1909. Kalustoluettelot 1904–1924.
Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 8.6.1912. Osio 1910–1912–1913. Kalustoluettelot 1904–
1925. Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 8.8.1913. Osio 1910–1912–1913. Kalustoluettelot 1904–
1925. Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 15.6.1915. Osio 1914–1918. Kalustoluettelot 1904–1925.
Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 20.6.1918. Osio 1914–1918. Kalustoluettelot 1904–1925.
Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 14.9.1921. Osio 1919–1921. Kalustoluettelot 1904–1925.
Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1922. Osio 1922. Kalustoluettelot 1904–1925.
Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 20.12.1923. Osio 1923. Kalustoluettelot 1904–1925.
Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 8.12.1924. Osio 1924. Kalustoluettelot 1924–1929.
Kansallisarkisto. I Bga:9 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston kalustoluettelo 22.12.1925. Osio 1925. Kalustoluettelot 1924–1929.
Kansallisarkisto. I Bga:9 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston piirustuksen opetusvälineluettelo, 1.6.1869. Osio 1869–1870. Kirjaston ja
kaluston lahjoitusluettelot 1867–1874, lisäksi päiväämättömiä. Kansallisarkisto.
I Bga: 2 Jyväskylän seminaarin arkisto

Naisosaston piirustuksen opetusvälineiden luettelo, 3.6.1873. Osio 1873. Kirjaston ja
kaluston lahjoitusluettelot 1867–1874, lisäksi päiväämättömiä. Kansallisarkisto.
I Bga: 2 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Naisosaston piirustuksen opetusvälineiden luettelo, 8.6.1891. Osio 1891–1893.
Kalustoluettelot 1881–1903. Kansallisarkisto. 1 Bga:3 Jyväskylän seminaarin
arkisto.

Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1912. Osio 1910–1912–1913. Kalustoluettelot 1904–
1925. Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1915. Osio 1914–1918. Kalustoluettelot 1904-1925.

Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto

Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1918. Osio 1914–1918. Kalustoluettelot 1904-1925.

Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Miesosaston kalustoluettelo 10.6.1921. Osio 1919–1921. Kalustoluettelot 1904-1925.

Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Miesosaston kalustoluettelo 10.12.1922. Osio 1922. Kalustoluettelot 1904-1925.

Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Miesosaston kalustoluettelo 8.12.1923, Nestor Ojalan allekirjoittama. Osio 1923.

Kalustoluettelot 1904-1925. Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Miesosaston kalustoluettelo 8.12.1924. Osio 1924. Kalustoluettelo 1924–1929.

Kansallisarkisto. I Bga:9 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Piirustuksen opetusvälineiden luettelo naisosastolta 2.6.1876. Osio 1876. Kirjaston ja kaluston lahjoitusluettelot 1867–1874, lisäksi päiväämättömiä. Kansallisarkisto.

I Bga: 2 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Piirustussalin kalusto- ja välineluettelo 8.12.1923. Osio 1923. Kalustoluettelot 1904-1925. Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Piirustuksen opetusvälineluettelo, 10.6.1921. Osio 1919–1921. Kalustoluettelot 1904-1925. Kansallisarkisto. I Bga:5 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Pöytäkirja, 16.12.1870. Seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1863–1871.

Kansallisarkisto. I Caa: 1 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Pöytäkirja, 13.12.1871. Seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1871–1879.

Kansallisarkisto. I Caa: 2 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Pöytäkirja, 11.3.1870. Seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1863–1871.

Kansallisarkisto. I Caa: 1 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Pöytäkirja, 2.9.1870. Seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1863–1871.

Kansallisarkisto. I Caa: 1 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Tyttöharjoituskoulun kalustoluettelo, 20.6.1903. Osio 1900–1903. Kalustoluettelot 1881–1903. Kansallisarkisto. I Bga: 3 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Tyttömallikoulun kalustoluettelo, 5.6.1897. Osio 1896–1899. Kalustoluettelot 1881–1903. Kansallisarkisto. I Bga: 3 Jyväskylän seminaarin arkisto.

Kansalliskirjasto, digitoidut sanomalehdet

Finlands Allmänna Tidning. No 238. 13.9.1880.

Finlands Allmänna Tidning. No 137. 17.6.1869.

Finlands Allmänna Tidning. No 81. 9.4.1882.

Finlands Allmänna Tidning. No 82. 11.4.1882.

Folkvännen. No 139. 19.6.1883.

Folkvännen. No 145. 26.6.1883.

Folkvännen. No 2. 5.1.1869.

Folkwännen. No 135. 12.6.1884.
Helsingfors Dagblad. No 190. 16.7.1883.
Hufvudstadsbladet. No 163. 15.7.1883.
Hufvudstadsbladet. No 215. 18.9. 1881.
Hufvudstadsbladet. No 18. 23.1.1869.
Hufvudstadsbladet. No 263 A. 13.11.1881
Hämäläinen. No 61. 2.8.1882.
Keski-Suomi. No 61. 2.8.1882.
Sanomia Turusta. No 110. 20.9.1881.
Suomalainen Wirallinen lehti. No 100. 25.8.1870.
Suomalainen Wirallinen lehti. No 110. 17.9.1881.
Suomalainen Wirallinen lehti. No 53. 4.5.1869.
Suomalainen Wirallinen lehti. No 2. 5.1.1869.
Tampereen Sanomat. No 73. 20.6.1882.
Tampereen Sanomat. No 90. 29.7.1882.
Uusi Suometar. No 206. 6.9.1882.
Uusi Suometar. No 204. 4.9.1882.
Uusi Suometar. No 214. 17.9.1881.
Uusi Suometar. No 73. 21.6.1872.
Uusi Suometar. No 172. 28.7.1882.
Vasabladet. No 82. 15.10.1881.
Åbo Underrättelser. No 285. 20.10.1881.
Åbo Underrättelser. No 319. 23.11.1881.
Åbo Underrättelser. No 279. 14.10.1881.
Åbo Underrättelser. No 4. 7.1.1869.
Åbo Underrättelser. No 15. 26.1.1869.

Taideteokset:

Uno Cygnaeuksen muotokuva. 129. Öljymaalaus kankaalle. 84.5 x 67.5. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus. Seminaarinmäen kampus, Seminarium.
Liljelund, A. *Uno Cygnaeus viitassa kunniamerkkeineen*. 1881. Kb 177 K. Öljy kankaalle. 74 x 60. Raaseporin kaupungin taidekokoelma, Kokoelmakeskus Leira, Raasepori.
Liljelund, A. *Uno Cygnaeus papin puvussa*. 1881. 276. Öljy kankaalle. 60 x 73. Nykarleby stads konstsamling. Seminaarinkatu 17, Uusikaarlepey.
Soldan-Brofeldt, V. Uno Cygnaeuksen muotokuva. H36156. Öljy kankaalle. 50 x 39. Kansallismuseo / Historialliset kokoelmat.

Tutkimuskirjallisuus

Painetut lähteet

Ahlman, F. *Svenskt-finskt lexikon–Ruotsalais-suomalainen sanakirja*. Suomalaisen kirjallisuuden toimituksia 38. Helsinki: SKS, 1865.
<https://archive.org/details/svensktfinsktlex00ahlm/page/560/mode/2up>.
CC BY-NC-SA 2.5 Scotland.

- Bonsdorff, B. von. "Suomalaisesta muotokuvamaalauksesta = Porträttmåleri i Finland." Teoksessa *Aleksanterinkatu - Vallan Vaiheita: Taidetta Merita Pankin Kokoelmista = Alexandersgatan - Maktens Historia : Konst Ur Merita Banks Samlingar*, 72–79. Helsinki: Suomen museoliitto, 2000.
- Hyvönen, M. L. & P. Vuorinen, toim. 2000. *Opiksi ja huiviksi: Jyväskylän yliopiston museo 100 vuotta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 12.
- Impola, P., P. Frigren, P. Karonen, M. Roitto & A. Räihä., toim. 2021. *Vanhoiden käsial. lukuopas*. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Kangas, L. "Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu" Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 121–125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Kangas, L. "Jyväskylän seminaarin synty" Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 121–125. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Karonen, P. *Vanhoiden käsialojen lukukirja*. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 1997.
- Koivulahti, T. "Taideteoksen jäljillä." Teoksessa *Taidetta tutkimaan : menetelmiä ja näkökulmia*, toim. A. Waenerberg & S. Kähkönen, 321–249. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 2012.
- Koskimies-Envall, M. *Valokuvantarkat kasvot: Arvid Liljelundin muotokuvaus ja muotokuvatut*. Vaasa: Pohjanmaan museo, 2005.
- Koskimies-Envall, M. "Vaurastuva kansakunta kuvina 1869–1899: Arvid Liljelund, hänen laatokuvamaalauksensa, niiden todellisuuspohja ja vastaanotto". Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Hagelstam, 1998.
- Litzen, V. *Vanhat käsialat ja asiakirjat*. Helsinki: Valtionarkisto, 1977.
- Lähteelä, M. "Muotokuvassa yliopisto, Portrait of a university." Teoksessa *Hyöky ja Horisontti: Jyväskylän Yliopiston Taidekokoelma = Surge and Horizon: The University of Jyväskylä Art Collection*, toim. N. Niemi & M. L. Hyvönen, 26–35. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2009.
- Niemi, N. & M. L. Hyvönen, toim. 2009. *Hyöky ja Horisontti: Jyväskylän Yliopiston Taidekokoelma = Surge and Horizon: The University of Jyväskylä Art Collection*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 20.
- Nurmi, V. UC = *Uno Cygnaeus: suomalainen koulumies ja kasvattaja*. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1988.
- Ockenström, L. & K., Fält. "Ikonografia." Teoksessa *Taidetta tutkimaan : menetelmiä ja näkökulmia*. toim. A. Waenerberg & S. Kähkönen, 189–208. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 2012.
- Okkonen, O. *Galleria Academica: yliopistomiesten muotokuvia = Akademisk porträttgalleri*, toim. Matti Malmberg. Porvoo: WSOY, 1961.
- Palin, T. "Muotokuvan problematiikkaa." *Synteesi*, nro 2 (1993). 11–27.
- Palin, T. "Oireileva miljöomuotokuva: yksityiskohdat sukupuoli- ja säätylihierarkian haastajina." Väitöskirja, Turun yliopisto. Helsinki: Taide, 2004.
- Palin, T. *Modernin muotokuvan merkit: kuvia 1800- ja 1900-luvuilta Taidekoti Kirpilässä*. Helsinki: Suomen kulttuurirahasto, 2007.

- Pettersson, S. "Suomen Taideyhdistyksestä Ateneumiin : Fredrik Cygnaeus, Carl Gustaf Estlander ja taidekokoelman roolit." Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura : Valtion taidemuseo, 2008.
- Pirinen, H. "Biografinen ja historiallinen näkökulma taiteentutkimukseen." Teoksessa *Taidetta tutkimaan : menetelmiä ja näkökulmia*. toim. A. Waenerberg & S. Kähkönen, 281–307. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 2012.
- Pirinen, H. "Piirustus ja veistosarakenne – Villa Rana." Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 264–266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Pirinen, H. "Seminaarin ja korkeakoulun rakennettu ympäristö." Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 264–266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Pirinen, M. "Charles S. Peiracen semiotiikan mahdollisuudet taidehistoriassa ja kuvataiteen tutkimuksessa." Teoksessa *Taidetta tutkimaan : menetelmiä ja näkökulmia*. toim. A. Waenerberg & S. Kähkönen, 85–109. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 2012.
- Simpanen, M-R. "Keisarinkuvia ja taidekasvatusta, Art Education and images of the emperors." Teoksessa *Hyöky ja Horisontti Jyväskylän Yliopiston Taidekokoelma = Surge and Horizon: The University of Jyväskylä Art Collection*, toim. Niemi N. & M. L. Hyvönen, 14–26. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 20.
- Simpanen, M-R. "Jyväskylän yliopiston taidekokoelmat." Teoksessa *Opiksi ja huviksi: Jyväskylän yliopiston museo 100 vuotta*, toim. Hyvönen, M-L. & P. Vuorinen, 97–117. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 12, 2000.
- Sopo, E. "Attribuointi." Teoksessa *Taidetta tutkimaan: menetelmiä ja näkökulmia*, toim. A. Waenerberg & S. Kähkönen, 307–321. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 2012.
- Tolvanen, P., V. Saari & K. Hänninen. "Luonnonhistoriallisista opetuskokoelmista tutkivaksi museoksi." Teoksessa *Opiksi ja huviksi: Jyväskylän yliopiston museo 100 vuotta*, toim. Hyvönen, M-L. & P. Vuorinen, 76–96. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 12, 2000.
- Valtonen, H. "Hierarkkinen järjestys ja ristiriidat." Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 27–39. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Valtonen, H. "Kohti korkeakoulua." Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 27–39. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Valtonen, H. "Seminaarista tiedeyhteiseksi." Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 27–39. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Valtonen, H. "Arkinen aherrus ja virkistävä vapaa-aika." Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–*

- 1966, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 65–71. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Valtonen, H. "Korkeakoulun aika - tiedekorkeakoulun ja akateemisen yhteisön synty." Teoksessa *Jyväskylän Yliopiston Historia: Osa 1, Seminaarin Ja Kasvatustieteellisen Korkeakoulun Aika 1863–1966*, toim. Einonen, P, P. Karonen & T. Nygård, 125–128. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009.
- Viljo, E-M. "Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen asema cygnaeuslaisessa työkoulussa." Pro gradu: Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen laitos, 1979. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 11, 2001.
- Vuorinen, P. "Etnografisia kokoelmia, tieteellisiä tutkimusvälineitä ja nykypäivän tallennusta." Teoksessa *Opiksi ja huviksi: Jyväskylän yliopiston museo 100 vuotta*, toim. Hyvönen, M-L. & P. Vuorinen, 22–76. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 12, 2000.
- West, S. *Portraiture*. Oxford University Press USA - OSO, 2004.

Painamattomat lähteet

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura - Finska Litteratursällskapet. "Elias Lönnrotin kirjeenvaihto". Luettu 23.1.2023. <http://lonnrot.finlit.fi/omeka/>.
- Kalmari, N. "Tissarin taidekokoelma: keräilijän ja kokoelman tarkastelua." Pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2002. Luettu osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11991/niikalma.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Jyväskylän yliopiston taidekokoelma. "Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - Johan Rafael Hårdh (1839–1908) Piirustuksen, käsityön ja maantiedon lehtori." Luettu 9.5.2023. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/galleria/item/57334>.
- Jyväskylän yliopiston taidekokoelma. "Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - Charlotta Lydecken (1833–1916) Jyväskylän seminaarin johtajatar." Luettu 9.5.2023. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/galleria/item/57280>.
- Jyväskylän yliopiston taidekokoelma. "Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - Nestor Järvinen (1831–1901) Uskonnon lehtori." Luettu 9.5.2023. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/galleria/item/57323>.
- Jyväskylän yliopiston taidekokoelma. "Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - H. V. W. Furuhielm (1810–1872) Senaattori." Luettu 9.5.2023. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/galleria/item/57406>.
- Jyväskylän yliopiston taidekokoelma. "Jyväskylän yliopiston taidekokoelma - K. G. Leinberg (1830–1907) Jyväskylän seminaarin johtaja." Luettu 9.5.2023. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/galleria/item/57268>.
- Jyväskylän yliopiston taidekokoelma. "Muotokuvat." Luettu 15.5.2023. <https://expo.oscapps.jyu.fi/s/galleria/page/muotokuvat>.
- Marja-Liisa Hyvönen, sähköposti kirjoittajalle, 27.3.2023.
- Marja-Liisa Hyvönen, sähköposti kirjoittajalle, 9.5.2023.
- Marja-Liisa Hyvönen ja Pirjo Vuorinen, tiedonanto kirjoittajalle, 12.1.2023.

MOT Ruotsi: porträtt. Kielikone Oy. Luettu 19.1.2023. www.sanakirja.fi/swedish-finnish/porträtt.

Omistaja ja kokoelmatiedot, Avoimen tiedon keskus, tiedemuseo.

Tatu Frondelius, tiedonanto kirjoittajalle, 4.4.2023.

Valokuva seminaarin naisosastolta. 1927–1930. K3302 :56. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus.

Kuvaluettelo

Kuva, s. 4. Uno Cygnaeuksen muotokuva. 129. Öljyvärimaalaus kankaalle. 84,5 x 67,5. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus. Seminaarinmäen kampus, Seminarium. Kuvaajat: Hannes Järvenpää & Arttu Pitenius.

LIITTEET

Liite 1. Kalustoluettelo 28.10.1963, A1800 :3. Jyväskylän yliopisto / Avoimen tiedon keskus. Kuva: Silja-Kaisa Sallinen.

Lisätietoja (15.4.64)

- R II 212 1 kpl muotokuvamaalaus, V. Furuhjelm, senaatin kirkollisasiain toimikunnan päällikkö. Edisti ansiokkaasti seminaarin perustamista.
- 1 " muotokuvamaalaus, Uno Gygnaeus, seminaarin perustaja ja ensimmäinen johtaja, muotokuva on jäljennös taiteilija Arvid Liljelundin maalauksesta Uudenkaarlebyyn seminaariin (johtajana vv. 1863 - 69)
- 1 " muotokuvamaalaus, Karl Cabriel Leinberg, seminaarin johtaja vuosina 1869 - 1894. Alkuperäisen muotokuvan on maalannut B. Reinhold v. 1872. Kopion on maalannut seminaarin 100-vuotisjuhlaan Hanna Appelberg. (Seminaari täytti 100-vuotta v. 1963)
- 1 " muotokuvamaalaus, Y.K. Yrjö-Koskinen, seminaarin johtaja vv. 1895 - 1899. Muotokuvan on maalannut seminaarin 100-vuotisjuhlaan Taimi Valjakka.
- 1 " muotokuvamaalaus, Nestor Ojala, seminaarin johtaja vv. 1913 - 1926. Muotokuvan on maalannut B. Listom v. 1926.
- 1 " pronssipää, Sakari Kuusi, seminaarin suomen kielen lehtori vv. 1924 - 1935. Muotokuvan on tehnyt Pauli Koskinen v. 1954.
- 1 " pronssipää, Juho Mikael Mikkola, seminaarin johtaja vv. 1926 - 1937. Muotokuvan on tehnyt Pauli Koskinen v. 1958.
- 1 " kipsipää, W.S. Schildt-Kilpinen, jyvaskyläläinen piirilääkäri, joka ensimmäisenä esitti ajatuksen suomenkielisen yliopiston perustamisesta Jyväskylään.